

Lutter Andrásné Hegedűs Ildikó: Az emberi jogok tanítása a középiskolai nyelvórákon (angol nyelv)

Bevezetés

„Magától értetődőnek tartjuk azokat az igazságokat, hogy minden ember egyenlőnek teremtett...” (Függetlenségi Nyilatkozat, 1776)

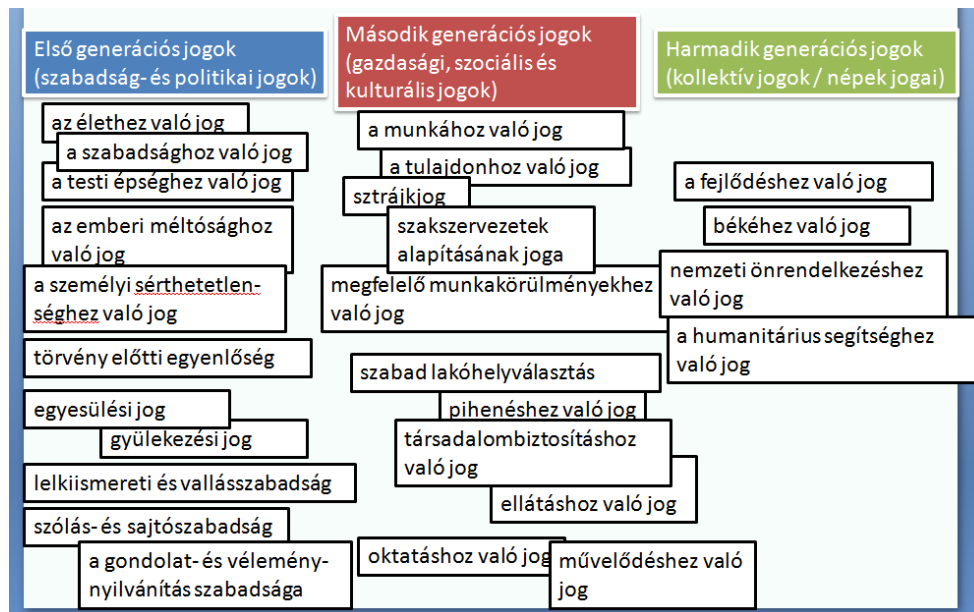
Valóban? Mindenki számára magától értetődő az egyenlőség, az egyenlő és egyetemes jogok fogalma? Tudjuk, hogy milyen jogaink vannak és hogyan élhetünk velük?

Diákjaink számára természetes, hogy vannak jogaik (bár ilyen irányú ismereteik is meglehetősen felszínesek és hiányosak) – de vajon tudatosul-e bennük, hogy diáktársaiknak és más embertársaiknak is? Ha azt szeretnék, hogy felnőtté válva képesek legyenek az emberi és állampolgári jogokat ápolni és védeni, és ezzel hozzájárulni az egyenlőség eszméjének megvalósításához, nagy hangsúlyt kell fektetünk az emberi jogi nevelésre, oktatásra is.

Az emberi jogok tanítását általában a történelemtanárok felségterületének tekintik. Rendszerint ők tartják a technika és ételvitel órákat is, illetve nagy eséllyel ők kapják meg majd a 2020-as NAT-ban ismét megjelenő társadalomismeret órákat. Az esélyegyenlőség témája előkerülhet még az etika, illetve osztályfőnöki órákon is – és ekkor már nem is annyira az oktatás, hanem inkább a nevelés, a megélés kerül előtérbe. Az emberi jogi nevelés azonban minden pedagógusnak szívügye kell, hogy legyen, tanítson bármilyen tantárgyat is. Én a következőkben azt szeretném körbejárni, milyen lehetőségei lehetnek a nyelvtanároknak, különösen az angol nyelvet oktatóknak. Egy középiskolában használt tankönyvcsalád egyik kötetét fogom megvizsgálni abból a szempontból, hogy jelen vannak-e emberi jogi témák, és ha igen, milyen formában. Ezt követően megnézzük, milyen lehetőségei vannak egy angoltanárnak az emberi jogok tanítása terén.

Az emberi jogok fogalma és a diákok előzetes tudása

Az általam kiválasztott nyelvkönyv elemzése előtt tisztázni kell, mit is tudhatnak a diákok az emberi jogokról. A jelenleg forgalomban lévő 12. osztályos OFI-s tankönyv az emberi jogok három nemzedékéről beszél – az itt leírt jogok többségéről a diákok természetesen már hallottak korábbi tanulmányaik során, de nem ennyire áttekinthető és teljes rendszerben.

Mit tudhatnak ezekről a középiskolába kerülő diákok? Meglehetősen sokat, hiszen a 2020-as NAT-hoz kapcsolódó kerettanterv értelmében a 6. osztályosok megismerkednek a felvilágosodás eszméivel (kiemelt fogalom itt a vallási türelem), illetve a magyar reformkorral (kiemelt fogalmak: sajtószabadság, cenzúra; de az áprilisi törvények elemzésekor a politikai jogok közül több is előkerülhet). A diákok 7. osztályban tanulnak a politikai eszmékről (köztük a liberalizmusról és a nacionalizmusról), a zsidók emancipációjáról, a cigányság helyzetéről a dualizmus korában, valamint a nemzetiszocializmus részeként a fajelméletről és antiszemitizmusról, majd a holokausztról. 8. osztályban külön figyelmet kell szentelni a bűnbakká tett németekre és magyarokra és ennek következményeire, de sok szó esik a diktatúráról is. A tanév végén a diákok megismerkednek a magyarországi demokrácia kiépítésének folyamatával, illetve a határon kívüli magyarok jogainak csorbulásával is. Külön tanegység foglalkozik a demokratikus állam ismérveivel.

8. osztályban külön tantárgyként jelenik meg az állampolgári ismeretek. Itt a *Nemzet, nemzetiség; a haza iránti kötelezettségek* c. részben tárgyaljuk a nemzetiségek helyzetét és a nemzetiségi jogokat, míg a következő rész (*A magyar állam alapvető intézményei; az állam szerepe a gazdaságban*) többek között a közteherviseléssel is foglalkozik.

Az 5-6. osztályos etika órák témái között megtaláljuk a társas együttélés kulturális gyökereit, amelyben a tanuló „értelmezi a szabadság és az önkorlátozás, a tolerancia és a szeretet megjelenését és határait egyéni élethelyzetekben”, és felismer olyan közösségi értékeket, mint például a tolerancia, egyenlőség, igazságosság, méltányosság. Foglalkozik azokkal a problémákkal is, amelyek ezek hiányából adódnak. Ugyanebben a témakörben kerülnek elő az alapvető gyermekjogok is. Ugyanezek a témák 7-8. osztályban is megjelennek, a diákok életkorának megfelelő tálalásban.

Emberi jogi témák az *English File 3rd Edition* tankönyvcsalád Pre-Intermediate kötetében

Az English File 3rd Edition tankönyvcsalád a teljesen kezdő szinttől a haladó szintig viszi el a diákokat 7 kötet segítségével: Beginner, Elementary, Pre-Intermediate, Intermediate, Intermediate Plus, Upper-Intermediate és Advanced szinteken. Mivel az emberi jogi témák már igényelnek némi használható nyelvtudást, a középhaladó előtti szinthez tartozó tankönyvet néztem át – a középiskolába kerülő diákoknak ezt a szintet mindenképpen el kell már érnie az első idegen nyelvből.

Arra számítottam, hogy ezen a szinten még nem fogok releváns szövegeket és/vagy feladatokat találni, legfeljebb néhány, az emberi jogokért való küzdelemben fontos személy bemutatását. A feltételezésem helytelen volt, több olyan passzus is van, amit kiválóan fel lehet használni az emberi jogok tanításához. Lássuk, melyek voltak ezek, és hogyan kapcsolódnak a témánkhoz!

1. Rögtön az első leckében (6-7. oldal) felbukkan egy félig burmai, félig angol étteremtulajdonos, aki végül Spanyolországba költözve ért el sikereket. Ez önmagában még nem emberi jog, de beszélhetünk a szabad lakóhelyválasztásról és a megkülönböztetéstől való mentességhez való jogról (avagy a diszkrimináció tilalmáról) is, amely a történelemkönyvben ugyan nem szerepel, de az 1948-ban kiadott Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában igen. Javasolt tevékenységek:

- Íráskészség fejlesztése: képzelj magad az étteremtulajdonos helyébe és írd naplóbejegyzést, amiből kiderül, hogy hogyan érezhetted magad félig burmaiként az Egyesült Királyságban, illetve hogyan fogadtak, amikor Spanyolországba kerültél milyen elképzeléseid, elvárásaid és félelmeid voltak?
- Beszélgetés párokban vagy kisebb csoportokban: hogyan alakult volna az étteremtulajdonos sorsa, ha nem fogadják be Spanyolországban, hanem mindvégig idegenként tekintenek rá, akit esetleg negatív megkülönböztetés ér?

2. A második leckében az amerikai Good Charlotte együttes Girls & Boys (Fiúk és lányok) című dalát lehet meghallgatni, amely meglehetősen cinikus módon mutatja be a lányok hozzáállását a pénzhez. („A lányok nem szeretik a fiúkat, a lányok az autókat és a pénzt szeretik”). Maga a tankönyv is felveti azt a kérdést, hogy vajon mennyire sértő ez a dal a lányok/nők számára. Itt is továbbléphetünk egy kicsit, és beszélgethetünk a nők helyzetéről, az előítéletekről, és a diszkriminációról, egészen pontosan a nemre vonatkozó megkülönböztetésről. A nőkkel és férfiakkal kapcsolatos sztereotípiákkal foglalkozik a 3. lecke is.

Javasolt tevékenységek:

- Beszélgetés: pármunkában vagy kisebb csoportokban dolgozva gyűjtsetek a férfiakkal illetve a nőkkel kapcsolatos sztereotípiákat, majd fiú- illetve lánycsoportokba rendeződve cáfoljátok vagy támasszátok alá a saját nemetekre vonatkozó sztereotípiákat.

- A nőikkel kapcsolatos előítéletekről szól ez az aránylag könnyen megérthető film: *Women Know Your Limits* ([Nők, ismerjétek meg a határaitokat!](#)). Harry Enfield brit komikus jelenetének egyik női szereplője általános megrökönyödést vált ki azzal, hogy érdemben hozzászól a férfiak politikáról szóló beszélgetéséhez...

3. A 2. leckéből két történetet szeretnék kiemelni. Az egyik olvasmány egy olyan férfiről szól, aki súlyos diszlexiája ellenére sikeres üzletemberré tudott válni. A feldolgozást segítő egyik kérdés így hangzik: Mit gondolsz, mit tanulhatunk Jeff történetéből?

A lecke második részében a hallott szöveg értése kerül a középpontba. A történet főszereplője egy nő, aki egy ugandai és ruandai látogatást követően létrehozott egy szervezetet, hogy iskolaépítésre gyűjthessen pénzt. E történet nyomán beszélhetünk az oktatáshoz és a művelődéshez való jogról, illetve arról, milyen sok gyermek nem részesülhet ebből az alapvető jogból.

Javasolt tevékenységek:

- Beszélgetés: szerintetek mennyire határozza meg valakinek a sorsát és felnőttkorát az, hogy milyen iskolába járt?
- Prezentációkészítés: hasonlítsátok össze egy ugandai (vagy bármilyen más afrikai) és egy átlagos magyar iskola helyzetét!
- Nagyon sok fiatal olvassa / olvasta Rick Riordan könyveit. Az egyik sorozat főszereplője Percy Jackson, egy ADHD-val és diszlexiával küzdő 12 éves gyerek. Ha a csoportban van olyan, aki olvasta, meséljen arról, milyen nehézségekkel kell megküzdenie egy ilyen diáknak.

4. A negyedik leckében a nyelvtanulás kerül előtérbe. Elhangzik az a tanács, hogy utazás előtt érdemes megtanulni néhány alapvető kifejezést az adott ország nyelvén, mert ezzel az adott kultúra iránti tiszteletünket mutatjuk ki. Úgy gondolom, hogy ez a gondolkodásmód elvezethet ahhoz, hogy tiszteletben tartsuk mások vallását, társadalmi berendezkedését, nemzeti identitását. Később egy szövegértési feladatban az orosz és a brit szokások közötti különbséget vesszük górcső alá.

Javasolt tevékenység:

- Csoportos prezentáció: dolgozzatok párokban vagy kis csoportokban, és vizsgáljátok meg, milyen sztereotípiáink vannak egy népekkel, népcsoportokkal kapcsolatban. A prezentációt megbeszélés követheti: miért veszélyesek ezek?

5. A hetedik lecke egyik olvasmányának főszereplője Gareth Malone, akinek a fő célja az iskolában rosszul teljesítő fiúk bevonása, motiválása volt egy maga által kidolgozott program keretében. Az ugyan nem hangzik el, miért teljesítettek rosszul ezek a fiúk, de elbeszélgethetünk a diákokkal a hátrányos helyzetű sorstársakról. Az oktatáshoz való egyenlő jogról beszélgethetünk a tankönyv egyik feladata kapcsán – a diákoknak arról a kijelentésről kell vitázniuk, hogy a magániskolák jobbak-e az állami iskoláknál. Nyilván előkerül az a téma is, hogy ilyen esetben mennyire valósul meg az esélyegyenlőség elve.

6. A tankönyv utolsó összefoglaló feladatsorában van egy rövidebb olvasmány, ami egyértelműen a hátrányos helyzetről szól. A főszereplő egy cigányfiú, aki egy olyan országban élt, ahol ellenségesen viszonyultak a romák életmódjához. Ő maga is bajba került, a börtönben is megfordult, de külső segítséggel mégis képes volt változtatni a sorsán. Ebből a történetből egyértelműen adódik a diszkrimináció témája.

Javasolt tevékenység

- Pármunka: a feladat a szöveg átírása a fiút segítő személy szemszögéből nézve
- Íráskészség fejlesztése: írd levelet a fiú nevében, és sorold fel, milyen megkülönböztetések értek származásod miatt
- Prezentáció készítése: a roma kultúra (népmesék, zene, néptánc) bemutatása

Ezekből a példák közül azt látjuk, hogy az emberi jogok közül csak néhány kerül elő, néha csupán áttételes módon, de a tananyag körültekintő feldolgozása lehetővé teszi olyan alapvető témák feldolgozását, mint a diszkrimináció elleni küzdelem, az oktatáshoz való jog, a megalázó bánásmód tilalma, a fogyatékosokkal élők jogai, vagy a megfelelő életszínvonalhoz való jog. Természetesen figyelni kell arra, hogy mindez a nyelvismeret és a tanulók korának figyelembe vételével történjen. Jobb, ha apránként csepegtetjük az ilyen típusú feladatokat, tevékenységeket, hiszen akkor szinte észrevétlenül jutnak diákjaink a későbbi gondolkodásukat, attitűdjeiket meghatározó impulzusokhoz.